

РОЗДІЛ 4

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 324:342.722

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.31.15>

ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ НА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ ТА СВІТОВІ ПРОЦЕСИ

POLITICAL CONSEQUENCES OF THE IMPACT OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC ON DOMESTIC AND WORLD PROCESSES

Бучин М.А.,*доктор політичних наук,
професор кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»***Ковальчук А.Є.,***магістр кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті досліджено політичні наслідки впливу пандемії коронавірусу. Виокремлено такі основні форми та наслідки впливу пандемії на світову та національну політику: трансформація міжнародних відносин та дипломатії; зміна рівня демократії; трансформація виборчого процесу; зміна політичної стабільності та ін. Автори наголошують на тому, що під впливом пандемії коронавірусу в сфері міжнародних відносин відбулася трансформація суб'єктного виміру та зростання ролі держав, які, на відміну від міжнародних організацій, взяли на себе основний тягар боротьби з пандемією. Також відбулася віртуалізація дипломатії, перехід на дистанційні зустрічі та комунікацію на міжнародній арені.

Проаналізовано вплив пандемії коронавірусу на рівень демократії, який був негативним та проявився у падінні рівня демократичної управління, обмеження (значною мірою як результат локдауну) рівня дотримання прав і свобод громадян. Також зріс рівень інформаційних маніпуляцій та тиску на ЗМІ. Показано негативний вплив пандемії на політичну стабільність. Цей вплив проявився як у численних урядових кризах та відставках урядів у багатьох країнах світу (що було зумовлено неефективністю влади у протидії поширенню коронавірусної інфекції), так і у масштабних протестах громадян. Останні були зумовлені як неефективними протиепідемічними заходами з боку влади, так і примусовою вакцинацією, з якою не погоджувалася частина населення країн.

Розкрито вплив пандемії коронавірусу на виборчий процес. Показано, що в результаті поширення інфекції та карантинних обмежень низка країн перенесла дату виборів, інші – почали застосовувати спеціальні безпекові заходи та нетрадиційні методи голосування. Також пандемія вплинула на такі параметри, як якість та демократичність виборчого процесу, явка виборців та рівень захворюваності після проведення виборів.

Ключові слова: COVID-19, пандемія, міжнародні відносини, виборчий процес, дипломатія, політична стабільність, демократія.

The political consequences of the impact of the coronavirus pandemic have been studied in the article. The main forms and consequences of the pandemic's impact on global and national policies, such as: transformation of international relations and diplomacy; transformation of the election process; changes in the democracy level and political stability, etc. have been distinguished. The authors, emphasize, that the coronavirus pandemic caused a transformation of the subjectivity in the sphere of international relations and increasing role of the states, which, in contrast to international organizations, were forced to make more efforts to respond to the pandemic. Also, the virtualization of the diplomacy has been noticed, in particular, online meetings and distant communication became more common.

The impact of the pandemic on the democracy level has been analyzed, too. It appeared to be negative, as it has shown the decrease in the levels of governmental democracy and observance of rights and freedoms of citizens (mostly as the result of lockdown). Also, the frequency of informational manipulations and cases of pressure on media has increased. The negative impact of the pandemic on political stability has been shown. This impact was evident in numerous governmental crises and resignations in many countries of the world (which had been caused by inefficiency of the governments in their efforts to respond to the coronavirus infection spread) as well as mass civil protests, which had been caused by ineffective anti-epidemic measures and mandatory vaccination.

The impact of the coronavirus pandemic on election process has been described. It has been shown, that as the result of the spread of the infection and quarantine restrictions, a number of countries postponed the election date, others began to apply special security measures and special voting methods. The pandemic has also affected such parameters, as the quality and democracy of the election process, voter turnout, and post-election morbidity.

Key words: COVID-19, pandemic, international relations, election process, diplomacy, political stability, democracy.

Постановка проблеми. Кілька останніх років пандемія коронавірусу стала актуальним та невід'ємним явищем сучасного життя як кожної окремої людини, так і держав та всього міжнародного співтовариства. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що пандемія коронавірусу здійснює масштабний та всеохопний вплив на всі сфери суспільного життя як на національному, так і на глобальному рівні. Важливі наслідки та вплив здійснює пандемія коронавірусу і на сферу політики, призводячи до масштабних трансформацій як національної, так і світової політики, визначаючи характер внутрішньодержавних та міжнародних політичних процесів, впливаючи на рівень демократії, політичної стабільності, характер дотримання і реалізації прав та свобод громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою для нашого дослідження стали аналітичні статті зарубіжних і вітчизняних експертів. Серед зарубіжних аналітиків можна виокремити, зокрема, Н. Бабу та С. Десаї. Серед вітчизняних дослідників питанню політичних наслідків впливу пандемії коронавірусу приділяли увагу такі експерти, як Д. Коваль, А. Корівновська, Т. Левенюк, Я. Лепеха та ін. Також важливою складовою джерельної бази нашого дослідження стали аналітичні звіти міжнародних організацій щодо пандемії коронавірусу та її впливу на міжнародну та внутрішньодержавну політику. Йдеться, зокрема, про такі міжнародні інституції та міжнародні проекти, як Freedom House, U.S. Global Leadership Coalition, International Institute for Democracy and Electoral Assistance та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу експертного середовища до проблеми пандемії коронавірусу та її впливу на сучасні світові та національні процеси, ця тематика ще не стала предметом ґрунтовних наукових досліджень, розглядаючись насамперед на рівні експертів та аналітиків. Це можна, насамперед, пояснити тим фактом, що пандемія коронавірусу є новим явищем для міжнародної спільноти, тому можна припустити, що проблематика стане предметом наукового аналізу в майбутньому. Ще менше уваги експерти та аналітики приділяють такому аспекту проблематики, як політичні наслідки пандемії коронавірусу. Відтак проблема впливу пандемії коронавірусу на глобальні та національні політичні процеси потребує більш комплексного політологічного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета публікації – здійснити дослідження політичних наслідків впливу пандемії коронавірусу на внутрішньодержавні та світові політичні процеси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пандемія коронавірусу має системний вплив на

всі сфери та аспекти функціонування сучасної людської цивілізації. Не є винятком і політична сфера, де часто вплив пандемії коронавірусу був особливо відчутним. Відтак, на нашу думку, варто виокремити такі основні політичні наслідки впливу пандемії на глобальному та національному рівні:

1. *Наслідки для міжнародних відносин.* Оскільки пандемія коронавірусу негативно вплинула практично на всі сфери функціонування глобального суспільства, а її масштаби постали найбільшим викликом для всієї міжнародної спільноти від завершення Другої світової війни, очевидно, що вона не могла не відобразитися на міжнародних відносинах та глобальному світовому порядку.

Слід наголосити, що необхідність запровадження карантинних обмежень насамперед спровокувало трансформацію суб'єктного виміру міжнародних відносин. Йдеться про те, що на початку пандемії держави були змушені самостійно визначити ті засоби і методи, які були необхідні для протидії коронавірусній інфекції, та, відтак, боротися з пандемією в індивідуальному порядку. Крім того, зниження темпів світової торгівлі та закриття кордонів зумовили мінімізацію міждержавних взаємодій. У результаті цього держави здійснили перехід від глобалізації до локалізації. Загалом ж у сфері офіційних міжнародних відносин сформувалися три основні напрями діяльності держав щодо протидії пандемії: кризове регулювання, прикордонна політика та охорона здоров'я.

Важливо наголосити на тому, що пандемія коронавірусу призвела до усвідомлення світовою спільнотою неефективності міжнародних організацій (насамперед йдеться про ООН, G-7 та G-20) у розв'язанні світової кризи, спричиненої поширенням коронавірусу. Відтак держави почали покладатися більше на двосторонні відносини, ніж на замученість до спільного регулювання глобальних проблем.

У контексті вищезазначеного зауважимо, що в часи загострення пандемії міждержавне співробітництво зосереджувалось не стільки на торгівлі та міжкультурному співробітництві, скільки на фінансовій і гуманітарній допомозі та інвестиціях. Доцільно відзначити, що аналогічні показники і визначали роль самої держави на міжнародній арені. Відповідно задля підтримки власного іміджу та значимості США, ЄС, Китай та Японія спрямовували мільярди доларів на допомогу у боротьбі з пандемією третім країнам [1].

2. *Наслідки для дипломатії.* Враховуючи той факт, що дипломатія є одним з інструментів реалізації міжнародних відносин, цей аспект проблематики є продовженням та впливає з попереднього. Відзначимо, що у контексті поширення пандемії коронавірусу відбулася трансформація формату

безпосередніх дипломатичних контактів. Відтак вкрай актуальною стала віртуальна дипломатія, яка суттєво розширила можливості взаємодії між політичними лідерами навіть в умовах жорсткого карантину. Як наслідок, багато запланованих міжнародних заходів, зустрічей, взаємодій були або відкладені, або ж проводилися в дистанційному форматі [2].

3. *Наслідки для демократії.* Пандемія коронавірусу також значною мірою відобразилась на обсягах прав та свобод громадян і, відповідно, на світовому рівні демократії. На підтвердження варто навести дослідження міжнародної правозахисної організації «Freedom House», результати яких вказують на те, що у 2020 р. показники рівня демократії суттєво погіршилися у 80 державах світу [3], а у 2021 р. рівень демократії знизився до найнижчого показника за останні 25 років.

На думку експертів організації, пандемія коронавірусу вплинула практично на всі аспекти демократії, починаючи від виборчих процедур і зловживання владою, і закінчуючи обмеженням невід'ємних прав і свобод громадян. Експерти наголошують, що особливо помітним є цей вплив у країнах із неповною демократією та авторитарним режимом [3].

У першу чергу, карантинні обмеження негативно вплинули на здатність громадян брати безпосередню участь у здійсненні контролю над владними рішеннями, оскільки масові зібрання, у тому числі й мирні протести, були офіційно заборонені у зв'язку з підвищенням ризику передачі коронавірусу. Як наслідок, політичним лідерам деяких держав (насамперед – недемократичних) вдалося використати згадане обмеження для того, аби розганяти протести та здійснювати арешти мітингувальників.

Крім того, в рамках масштабної світової кампанії щодо протидії дезінформації, яка набула значних масштабів в умовах пандемії, в авторитарних державах відбувалося систематичне посилення тиску на мас-медіа. Унаслідок цього було порушене право громадян на свободу слова, а також на отримання достовірної інформації про актуальні події в їхній країні, в тому числі – достовірної статистики щодо рівня захворюваності та смертності від COVID-19 [4].

Доцільно відзначити, що, попри поширену думку про те, що авторитарні держави більш успішно регулюють надзвичайні ситуації та, відтак, можуть більш ефективно протидіяти поширенню коронавірусу, досвід пандемії COVID-19 вказує на те, що демократичні суспільства (зокрема Тайвань, Південна Корея та Нова Зеландія) також здатні швидко та ефективно протидіяти новим загрозам [5]. Відтак стає очевидним, що пандемія та бажання забезпечити безпеку громадян не можуть бути підставами для необґрунто-

ваного обмеження прав і свобод громадян та зниження рівня демократії в державі.

4. *Наслідки для політичної стабільності.* Пандемія коронавірусу спричинила політичну кризу в багатьох країнах світу. Це було пов'язано насамперед з тим, що політична еліта, не маючи досвіду кризового врядування в умовах масштабної пандемії, проводила неефективні заходи щодо протидії поширенню коронавірусної інфекції. Відтак у багатьох країнах світу впав рівень легітимності влади, що часто призводило до відставок як окремих посадовців, так і цілих урядів. Це було особливо характерним для очільників міністерств охорони здоров'я, що є зрозумілим, зважаючи на те, що саме від дій цих посадовців значною мірою залежала ефективність протидії коронавірусній інфекції.

До прикладу, тільки за перший рік поширення пандемії коронавірусу двічі мінялися міністри охорони здоров'я у таких країнах, як Іспанія, Румунія, Словенія, Чехія та Україна. Ще в 16 європейських країнах відбулося по одній відставці очільників міністерства охорони здоров'я [6].

Ще одним чинником, який впливає на політичну стабільність в умовах пандемії коронавірусу, стали протести громадян по всьому світу, які були спричинені карантинними обмеженнями, а також численними нововведеннями, які впроваджувала влада у контексті боротьби з пандемією. Результати дослідження міжнародної неурядової організації «Civicus» вказують на те, що протягом першого року пандемії у 86 країнах світу відбулися 123 демонстрації незгоди щодо державної політики протидії COVID-19. У вказаному переліку 59 демонстрацій стосувалися карантинних обмежень, 42 – питань праці та секторальних потреб (щодо забезпечення медичних установ засобами індивідуального захисту або пом'якшення карантинних умов для малого та середнього бізнесу), 33 – проблем економічних, культурних та соціальних прав (проти закриття або відкриття навчальних закладів або вимоги щодо екстреної допомоги потребуючим громадам) та ще 19 інших акцій (зокрема з метою звільнення політичних в'язнів, стан здоров'я яких перебуває під загрозою через COVID-19, або припинення жорстокості та насилля поліції в боротьбі з пандемією тощо) [7].

У 2021–2022 рр. серед переліку вимог громадян з'явилася відмова урядів від рішень щодо примусової вакцинації. Особливо активно масові протести почали відбуватись наприкінці 2021 р. у західних країнах: США, Канаді та державах-членах ЄС. Протестувальники вважали, що спеціальні обмеження для невакцинованих порушують їх фундаментальні права та свободи, а відтак прагнули досягнути скасування вказаних заходів. Крім того, громадяни країн-членів ЄС наполягали на відміні рішення щодо введення т. зв.

цифрових паспортів вакцинації, відсутність яких не дозволяє європейцям перетинати кордон. Масові демонстрації у деяких країнах, зокрема у Бельгії та Франції, супроводжувалися численними актами насильства і відкритим протистоянням між мітингувальниками та державними службами охорони порядку [8].

Варто зазначити, що карантинні протести не оминули і Україну. Починаючи з 2020 р. у Києві відбулося більше десяти мітингів проти «ковідних» обмежень. Громадяни нашої держави систематично вимагали послаблення карантинних обмежень для малого та середнього бізнесу. Крім того, вони виступали проти обов'язкової вакцинації і обмежень для невакцинованих [9–11].

5. *Наслідки для виборчого процесу.* Нові реалії функціонування суспільства в умовах поширення коронавірусної інфекції призвели до необхідності реорганізації виборчого процесу. У цьому контексті хочемо відзначити, що низка наслідків впливу пандемії коронавірусу на виборчий процес полягала в тому, що спричинила певні дії влади щодо врегулювання цієї проблеми, а інша низка наслідків була зумовлена самим фактом проведення виборів в умовах пандемії.

Зокрема, уряди країн світу по-різному реагували на необхідність проведення виборів у період пандемії та карантинних обмежень. До найбільш поширених варіантів реакції влади на пандемію можна віднести такі:

- зміна (перенесення) визначеної дати виборів (Бразилія, Італія, Польща та ін.). Варто зазначити, що влада в недемократичних країнах часто розглядала це як додаткову можливість продовжити термін своїх повноважень та незаконно залишитися при владі;

- застосування заходів безпеки (Грузія, Канада, Мексика, Україна та ін.). Такі спеціальні карантинні обмеження та заходи безпеки під час проведення виборів включали застосування засобів індивідуального захисту; дотримання соціальної дистанції; заходи щодо дезінфекції приміщень для голосування; забезпечення спеціальних умов для голосування людей з ознаками захворювання тощо;

- застосування спеціальних методів голосування (Молдова, Нідерланди, Німеччина, РФ та ін.). До таких нетрадиційних методів волевиявлення можна віднести насамперед електронне та поштове голосування [12].

Крім того, сам факт проведення виборів в умовах пандемії теж спричинив певні наслідки для відповідних країн та їхніх громадян:

- зниження явки на виборах, що можна пояснити як високим рівнем захворюваності, так

і небажанням громадян наражати себе на небезпеку бути інфікованими (це опосередковано свідчить про недовіру значної кількості громадян до тих спеціальних безпекових заходів під час виборів, які запроваджувала влада);

- вплив на якість виборчого процесу, який продемонстрував тенденцію до незначного зниження якості та рівня демократичності виборчих процедур. Водночас проведення виборів в умовах пандемії коронавірусу засвідчило збереження тенденцій щодо того, що демократичні країни проводили вимоги відповідно до міжнародних демократичних стандартів, а недемократичні – з їх порушенням;

- вплив на темп захворюваності, який засвідчив, що у більшості країн, де проводилися вибори під час пандемії коронавірусу, після голосування відбувалося суттєве зростання кількості випадків захворювання на COVID-19 [12]. Це може свідчити як про неефективність запроваджуваних владою безпекових заходів, так і про недотримання згаданих безпекових обмежень з боку виборців.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи, можемо констатувати, що пандемія коронавірусу стала невід'ємним атрибутом сучасного розвитку людства і здійснює масштабний та системний вплив на всі сфери суспільного життя, не оминаючи стороною й політичну сферу. До політичних наслідків впливу пандемії, які проявляються як на внутрішньодержавному, так і на глобальному рівнях, можна віднести трансформацію суб'єктного виміру міжнародних відносин; віртуалізацію дипломатії; зниження рівня демократії; порушення прав і свобод особи; трансформацію виборчого процесу; зниження рівня політичної та соціальної стабільності та ін.

Тому стає очевидним, що для забезпечення ефективності державного управління в умовах пандемії уряд повинен прагнути до знаходження балансу між захистом населення від ураження COVID-19 та збереженням обсягу його можливостей для участі у прийнятті рішень. Відтак навіть інтенсивне поширення вірусної інфекції та загрозна епідеміологічна ситуація не мають бути виправданням для порушення фундаментальних прав та свобод громадян політичними лідерами.

Зважаючи на той факт, що пандемія коронавірусу ще далека від свого завершення, а також на те, що в нашій державі спостерігається доволі значний вплив пандемії на політичні процеси, перспективним напрямком для наших подальших наукових досліджень вбачається вивчення особливостей та наслідків впливу пандемії коронавірусу на політичні процеси в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Babu N. Impact of COVID-19 on International Relations. Research Gate. 2020. URL: https://www.academia.edu/49509685/Impacts_of_COVID_19_on_International_Relations
2. Левонюк Т. Он-лайн дипломатія в умовах кризи. *Центр «Нова Європа»*. 2020. URL: <http://neweurope.org.ua/media-post/on-lajn-dyplomatiya-v-umovah-kryzy/>
3. Democracy under Lockdown – The Impact of COVID-19 on Global Freedom. *Freedom House*. 2020. URL: <https://freedomhouse.org/report/special-report/2020/democracy-under-lockdown>
4. New reports: The global decline in democracy has accelerated. *Freedom House*. 2021. URL: <https://freedomhouse.org/article/new-report-global-decline-democracy-has-accelerated>
5. COVID-19 Brief: Impact on Democracy Around the World. *U.S. Global Leadership Coalition*. 2021. URL: <https://www.usglc.org/coronavirus/democracy/>
6. Пандемія COVID-19: скільки міністрів охорони здоров'я змінилося в країнах Європи. *Аналітичний портал Слово і діло*. 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/24/infografika/svit/pandemiya-covid-19-skilky-ministriv-oxorony-zdorovya-zminylosya-krayinax-yevropy>
7. Freedom of Peaceful Assembly and the COVID-19 Pandemic: A Snapshot of Protests and Restrictions. *CIVICUS*. 2021. URL: <https://reliefweb.int/report/world/freedom-peaceful-assembly-and-covid-19-pandemic-snapshot-protests-and-restrictions>
8. Desai S. Anti-vaccine Pass Protests Erupt Across France. *Analogu Agency*. 2022. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/anti-vaccine-pass-protests-erupt-across-france/2469017>
9. «Акція прямої дії». Противники вакцинації перекрили вулиці у центрі Києва. *BBC News. Україна*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59145669>
10. Коріновська А. У Києві близько двох тисяч противників карантинних обмежень вийшли на акцію протесту. *Суспільне: новини*. 2021. URL: <https://suspilne.media/177409-u-kievi-ucasniki-akcii-proti-karantinnih-obmezen-i-primusovoi-vakcinacii-perekрили-vulicu/>
11. Лепеха Я., Коваль Д. Голова руху «SaveФОР» Доротич: Мені інкримінують організацію масових заворушень. *Суспільне: новини*. 2021. URL: <https://suspilne.media/201140-golova-ruhu-savefop-dorotic-meni-inkriminuu-organizaciu-masovih-zavorusen/>
12. Global Overview of COVID-19: Impact on Elections. *The official site of International Institute for Democracy and Electoral Assistance*. 2022. URL: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections>